

RYSSLAND, POLEN OCH ATLANTDEKLARATIONEN

CHURCHILLS tal den 22 februari är av största politiska intresse. Hittills kunde man hysa den uppfattningen, att det förefanns en djup skillnad mellan den anglosachsiska och den ryska uppfattningen av Atlantdeklarationen. När Roosevelt och Churchill offentliggjort Atlantdeklarationen och uppmanade de övriga allierade folken att ansluta sig till densamma, trodde man, att den skulle tjäna mänskligheten och vara i stånd att säkra en långvarig fred. Den ryska tolkningen av Atlantdeklarationen däremot uppväckte från början starka misstankar, att den endast tjänar den ryska imperialismen. Enligt den av Churchill i brittiska regeringens namn avgivna förklaringen skulle en absolut enighet nu råda mellan de tre stora allierade. Roosevelts förklaring måste man visserligen ännu avvakta, men man kan knappast förmoda, att den kommer att bli av väsentligt annan karaktär. Även måste man avvakta, hur folkopinionen i de anglosachsiska staterna kommer att reagera. Det är sannolikt, att reaktionen kommer att bli starkare i U. S. A. än i Storbritannien, eftersom presidentvalen nu rycka allt närmare. De fem miljonerna polacker i U. S. A. och ättlingar av andra hotade folk äro en maktfaktor i väljarkåren.

Blott den tillfälligheten att Hitler överföll Ryssland har gjort Sovjetunionen till bundsförvant åt de demokratiska västmakterna, från vilka det ideologiskt sett är så väsensskilt. Realpolitiskt närma sig de båda allierade lägren mer och mer, trots att de egentligen stå främmande för varandra. Rysslands neutralitetspolitik mot Japan måste dock inge misstanken att Ryssland har intresse av att anglosachsarnas krig mot denna stat varar betydligt längre än kriget i Europa; det måste nämligen ligga i Rysslands intresse att ha fria händer, när kriget i Europa är slut, men västmakterna ännu skulle vara bundna i Asien.

Omedelbart efter Teherankonferensen satte Ryssland i gång sin stora politiska offensiv, vilken de anglosachsiska makterna åskådade nästan tigande. Blott några få veckor därefter kungjorde Sovjetpressen Rysslands angrepp, genom att omnämna Polen i

samma andedrag som Rysslands och de allierades fiender, alltså tillsammans med Finland, Rumänien, Ungern etc. Så kom fordringarna på Ost-Polen under åberopande av Curzonlinjen och Atlantdeklarationen. Kort därpå följde pressangreppet på England, som anklagades för hemliga fredsförhandlingar med Tyskland. Så kom förändringen i sovjetförfattningen, vilken betecknande nog föreslogs av utrikeskommissarie Molotov och som skulle tillförsäkra Sovjet-republikerna en större autonomi. Detta skulle å ena sidan göra annexionsplanerna smakligare för randstaterna, vilka skulle bilda »fria Sovjet-republiker med vittgående autonomi», med egen utrikespolitik och egen arméorganisation, och å andra sidan gentemot Polen göra det möjligt att låta den ukrainska respektive den vitryska Sovjet-republiken och ej längre Ryssland formellt framföra kraven på de områden i Ost-Polen, vilka bebos av ukrainsk och vitrysk befolkning. Slutligen kom den med bombardemanget av Helsingfors inledda fredsoffensiven mot Finland. Och allra sist följde pressangrepp mot den tjeckiska regeringen, med vilken Ryssland nyligen avslutat ett vänskapsfördrag. Samtidigt härmed använder alltid den ryska propagandan såsom sin paroll Atlantdeklarationen och kampen mot Hitler-Tyskland.

Rysslands politiska offensiv inleddes med upplösningen av Komintern. Denna upplösning var kanske ärligt menad, ty Komintern är ej längre nödvändig för Stalin. Stalin behöver icke längre i Europas gränsländer kommunistiska minoritetspartier, som stå i opposition till sina regeringar. Han vill själv tillsätta ländernas regeringar. Han utnämner den jugoslaviske marskalken Tito och den polske generalen Berling utan att respektera vederbörande allierade regeringars suveräna rätt, omintetgör det åstadkomna enandet mellan Titoregeringen och konung Peters skuggregering, fordrar en förändring av den polska regeringen och — som kronan på verket — även en förändring av Benesj-regeringen. Beträffande Jugoslavien och Polen heter det, att deras regeringar ej äro tillräckligt sovjetvänliga, varför de skola ersättas med andra. Men detta kan ändock ej sägas om den sovjetvänlige Benesj. Denne kan blott ersättas av en regering, som är Moskva ännu mera underdånig, d. v. s. av en kommunistisk. Eftersträvar Stalin en östeuropeisk statsunion under Rysslands ledning?

Stalin anser sig spela rollen av de förtryckta nationernas befriare och prisar Sovjetunionen som det allena saliggörande stats-

förbundet, i vilket inga nationalitetsproblem existera. — På exakt samma sätt prisade förr Komintern det kommunistiska partiet såsom den förtryckta klassens ende förkämpe. I dag har man blott utbytt ordet »klass» mot »nation». De olika nationer, som äro anslutna till Sovjetunionen, ha en viss kulturell autonomi. Språk, teater, litteratur, konst och folkdräkter äro ej förbjudna; förbjudet är blott strävandet efter nationell frihet, liksom även ett politiskt tänkande, vilket motsäger Sovjetunionens principer. Ukrainarnas exempel är belysande. En ukrainsk nationalitet finnes uppenbarligen partiellt blott i den lilla polska delen av det stora Ukraina. I det stora Ukraina från Charkov till den gamla polska gränsen bo, såvitt man förstår, blott lojala sovjetmedborgare, som visserligen ännu använda det ukrainska språket men som politiskt äro uteslutande ryssar, och som förlorat all förståelse för de nationella ukrainska strävandena i Ostgalizien. Först sedan den ukrainska nationalismen i Ostgalizien likviderats, anser sig Ryssland vara förvissat om, att den ej kommer att smitta Stor-Ukraina. Vid likvideringen av den ukrainska nationalismen i Ostgalizien utsattes därvid denna befolkning säkerligen för samma faror som drabbade det ukrainiska folkets andliga ledare under de tjugo år Stor-Ukraina lydde under Sovjetunionen. Detta är uppenbarligen meningen med den hittillsvarande viceutrikeskommisarien Kornejezucs utnämning till ukrainsk utrikesminister. Historiskt sett har Ryssland inga legitima anspråk på Ost-Galizien, som för snart tusen år sedan övergående tillhörde Polen, som sedan var ett självständigt furstendöme och som sedan sexhundra år tillhör den polska staten, blott med avbrott för den tid under delningarna då det var österrikiskt. Det ukrainska folket med sina c:a 40 milj. är det näst största slaviska folket. De andra små folken, som bo i Rysslands västra gränsländer, utgöra ingen fara för Sovjetunionen.

Det ryska påståendet, att gränsstaternas och Ostpolens anslutning till Sovjetunionen skulle ha skett efter fria folkomröstningar enligt Atlantdeklarationens principer, är egenartat. Hur de s. k. fria meningsyttringarna i verkligheten tillgingo i de baltiska staterna, vilkas parlament »beslöto» anslutningen till Sovjetunionen, är tillräckligt känt i Sverige. I Ostpolen, som enligt ett uttalande av den ryska regeringen av den 11 januari d. å. genomförde anslutningen på grundval av fri folkomröstning »på bred demokratisk basis», förenklades detta förfarande ännu mer. Där utlystes 1939 val till ukrainska resp. vitryska sovjetrepublikerna. Listor

över de valberättigade funnos överhuvud taget icke. Den som ville rösta gick på den utsatta dagen till en vallokal, lät anteckna sig såsom väljare, fick en valedel och kastade den i urnan. Det fanns blott en officiell vallista. Det enda som var tillåtet för väljaren var att stryka några namn på densamma. Men detta tjänade intet till, ty man fick ej skriva dit andra namn, och listan valdes ändå, utan hänsyn till hur stor procent av befolkningen, som hade deltagit i »valen». De på detta sätt utsedda ombuden för »den fria folkopinionen» voro medlemmar av den ukrainska respektive den vitryska sovjetrepubliken redan innan ännu de östpolska områdena formellt hade anslutit sig till Sovjetunionen. Vid det första sammanträdet anhöllo de, att deras länder skulle upptagas i Sovjetunionen, och deras begäran villfors.

Om de områden av Rumänien, på vilka Ryssland gör anspråk, kunna liknande ting sägas som om de baltiska staterna.

Sina anspråk på Ost-Polen motiverar Stalin å ena sidan med Atlantdeklarationen och å andra sidan erbjuder han frikostigt Polen som ersättning utvidgat territorium på Tysklands bekostnad ända till Oderlinjen, utan hänsyn till Atlantdeklarationen. Punkt 1) i denna fastslår nämligen, att »ingen expansion vare sig territoriell eller av annat slag» kommer att eftersträvas. Punkt 2) säger vidare, att »inga territoriella förändringar, som icke överensstämna med de berörda folkens fritt uttryckta önsningar», skola ske.

Är Sovjetunionens territoriella utvidgning på Ost-Polens och de baltiska staternas bekostnad förenlig med punkt 1) i Atlantdeklarationen? Kan den i Ost-Polen och i Baltikum under trycket av massarresteringar och massdeportationer genomförda folkomröstningen betecknas som en fri meningsyttring enligt punkt 2) i Atlantdeklarationen? Är inkorporeringen av Ost-Preussen, Schlesien och områdena öster om Oder inklusive Stettin med Polen förenlig med punkt 2) i Atlantdeklarationen, om ej först den berörda befolkningens vilja fått komma till uttryck? Svaren på dessa frågor föreföllo före Churchills förklaring vara självklara. Hittills var det tydligt, att det är oförenligt med Atlantdeklarationens grundsatser att företaga gränsförskjutningar blott av det skälet att den ena parten, Ryssland, är mäktig och vill det. Mellan Polen och Ryssland består f. ö. folkrättsligt sett ännu den t. o. m. utgången av år 1945 gällande icke-angreppspakten, vilken icke fordrar någon gränsrevision.

Det bör än en gång understrykas, att på grund av befolkningens

uppblandning ingen nationalitet har absolut majoritet i Ost-Polen men att polackerna av allt att döma var den talrikaste folkgruppen.¹ Det är mycket möjligt, att vid fri folkomröstning en avsevärd del av den ukrainska och den vitryska bondebefolkningen skulle förklara sig vara emot anslutning till Sovjetunionen, inte minst sedan man 1939/41 haft möjlighet att jämföra den ryska och den polska förvaltningen. Säkerligen skulle endast få av de besuttna bönderna, oavsett nationaliteten, rösta för det kommunistiska systemet. Men hur skulle en prövning av folkopinionen i Ost-Polen kunna försiggå? Den erfarenhet, man gjorde med plebiscit enligt fredsfördraget i Versailles, var ej alltid uppmuntrande. Kontrollen av folkmeningarna skulle därför företagas av neutrala, internationella kommissioner, och till grund skulle läggas de förhållanden, som rådde den 1 september 1939. Genom ryssarnas och tyskarnas våld ha dock kanske ett par miljoner deporterats. Med våld företagna gränsförändringar äro ej förenliga med Atlantdeklarationen.

Sådan var situationen ända fram till Churchills förklaring av den 22 februari d. å., då han i den brittiska regeringens namn förklarade, att Stalins planer komma att understödjas av den samma. Stalin förklarar, att han önskar ett stort, självständigt Polen. Hans fordringar utgöra 51 % av den polska republiken av 1939 (201,015 km² av 389,720 km²) med 37 % av Polens hela befolkning (13,300,000 av 35,400,000). (Dessa siffror avse förhållandet vid Ribbentrop—Molotov-avtalet 1939.) Häremot erbjuder han Polen delar av Ost-Preussen (c:a 1,300,000 inv.), delar av Pommern och områdena öster om Oder (c:a 2,500,000 inv.) samt hela Oberschlesien (1,500,000 inv.), sammanlagt alltså c:a 5,3 miljoner invånare. Bortsett från den territoriella förminskningen innebär Stalins frikostiga erbjudande en förlust för Polen av c:a 8 miljoner invånare.

Nu förklarar Churchill oväntat, att Atlantdeklarationen ej gäller i fråga om de besegrade. En dylik förklaring kan blott anses som en helomvändning av den engelska regeringen. För vem skulle då Atlantdeklarationen gälla? För de segrande allierade? För de neutrala? Om den inte längre gäller för de besegrade och ej heller för de allierade, vilket framgår av de rysk-polska och rysk-finska konflikterna, då betyder den inte längre överhuvud taget någonting.

¹ Om förhållanden i östra Polen hänvisas närmare till ett i dagarna utkommet, välbehövt och instruktivt arbete »Öster om Bug», av *John Walterson*.

Stalins erbjudande är absolut oförenligt med Atlantdeklarationens ordalydelse och väsen. Det finns knappast en enda allvarlig polack, som skulle önska sig en sådan utvidgning åt väster. Den störste polske patrioterna är i dag alltså Stalin. I Versailles gjorde Polen enligt punkt 13) i Wilsondeklarationen anspråk, som icke ha uppfyllts, på följande områden: på hela Oberschlesien, Danzig, Weichselmynningen och den södra delen av Ost-Preussen (Masurien) samt på några mindre gränsområden i väster. Polackernas anspråk hade redan till största delen erkänts i det preliminära fredsfördraget i Versailles 1919, på grund av att de berörda områdena vid riksdagsvalen 1910 hade haft polsk majoritet, men de förkastades senare till följd av Lloyd Georges ingripande. Blott på dessa områden, alltså på den mindre delen av de av Stalin erbjudna gebiten, skulle Polen nu rimligen kunna göra anspråk.

Man måste från början räkna med att de nya gränsernas dragning ej kommer att motsvara strategiska synpunkter. Men det nu pågående kriget har påvisat ohållbarheten i teorin om de strategiska gränserna, bakom vilken teori intet annat än maktbegär men ingen säkerhet döljes. Frankrike hade strategiska gränser, Ryssland hade 1939 intagit den strategiska Buglinjen, som det nu eftersträvar, Norge hade den mest ideala strategiska gräns mot Tyskland, men ingen enda av de tre gränserna erbjöde det minsta skydd. Rysslands strategiska linje var ej Bug-linjen respektive Curzon-linjen, utan det vann sina avgörande segrar vid Moskva och Stalingrad. Vart strategiska gränser leda har Brandenburg-Preussens och Tysklands historia visat från Fredrik den store till Adolf Hitler. Existerar den kollektiva säkerhet, efter vilken alla måste sträva, äro strategiska gränser ej mer nödvändiga. Det viktigaste måste vara att skapa rättvisa gränser.

Men skulle en dylik ideell lösning av de europeiska gränsfrågorna enligt Atlantdeklarationens principer icke vara möjlig på grund av den i dag maktfullkomliga Sovjetunionens motstånd, och skulle denna stat med våld driva igenom sitt krav på Ost-Polen, då kommer Polen givetvis att kräva att något göres med de 4—5 miljoner polacker, vilka leva i detta område och säkerligen frukta för att stanna under Sovjetregimen. Säkerligen blir det då — i händelse av tyskt nederlag — oundvikligt att den ostpreussiska frågan aktualiseras. Då skulle Polen, med hänvisning till krigets alla lidanden, automatiskt kräva att lösa även det ostpreussiska problemet genom en folkförflyttning och där

omplantera de polacker, vilka evakueras ur de åt Ryssland utlovade områdena, till Ostpreussen. Men en sådan lösning skulle vara en realpolitisk våldslösning, vilken ej skulle åstadkomma fred utan förorsaka nytt hat.

Men: kommer Polen att, efter den oerhörda åderlåtning, under vilken landet nu lider, äga det erforderliga människomaterialet för en kolonisation av Ost-Preussen?¹ Hur många av de 4—5 miljonerna polacker, vilka den 1 september 1939 bebodde de av Ryssland fordrade områdena, komma att återvända till Polen? Kanske räcka de knappt till att ersätta förlusterna i Central- och Västpolen? Ligger icke i Rysslands »frikostiga» erbjudande den ryska imperialismens hotande förhoppning, att Polen ej kommer

¹ De tyska ockupationsmyndigheterna i Polen ha nu efter fyra års ockupation för första gången offentliggjort en befolkningsstatistik för generalguvernementet. Denna statistik har nyligen delvis återgetts i den svenska pressen. Siffrorna äro förfärande. De överträffa de mest pessimistiska farhågor. Den tyska statistiken kungör för generalguvernementet den 1 mars 1943 en befolkningssiffra av 14,853,798 invånare. Eftersom generalguvernementets gränser icke sammanfalla med de polska administrationsgränserna av år 1939, skulle det erfordras längre beräkningar, för att åstadkomma en noggrann jämförelse med siffrorna i Polens Statistiska Årsbok för år 1939. Uppskattningsvis kan man beräkna invånarantalet år 1939 i det nuvarande generalguvernementet till c:a 18 milj. Minskningen av befolkningen uppgår alltså till minst 3 milj. invånare. De rätta siffrorna ligga dock betydligt högre, vilket framgår av de detaljerade upplysningar, som man kan kontrollera. Så t. ex. uppgick befolkningens antal i Warszawadistriktet till 3,540,400 invånare 1939 och till 2,699,400 invånare i fjol. Minskningen utgör alltså 851,000 invånare. Eftersom en avsevärd del av befolkningen i de med Tyskland inkorporerade västpolska områdena skickats till generalguvernementet och eftersom särskilt många ha slagit sig ned i Warszawa, måste befolkningssiffran där ha stigit avsevärt. Själva den förstörda staden Warszawa uppvisar i dag större invånarantal än före kriget. De med Tyskland inkorporerade västpolska områdena hade år 1939 en befolkning uppgående till 10,568,000 invånare, av vilka 9,221,000 hade polskan som sitt modersmål och av vilka 582,000 voro judar. Man kan antaga, att minst 25—33 % av den polska befolkningen har flyttat till generalguvernementet, d. v. s. 2,300,000—3,100,000. Alla dessa saknas och likaså saknas de 582,000 judarna. Minskningen av den polska befolkningen i väst- och centralpolen uppgår alltså till 5—6 milj. En del, 1½—2 milj., har sänts på tvångsarbete till Tyskland. Man får icke glömma, att i siffrorna för generalguvernementet även ingår den tyska befolkning (några hundratusen), som under kriget förflyttats dit. Folktätheten har sjunkit avsevärt, t. ex. i Galizien från 98,3 till 89,2, i Radom från 115 till 98,1 invånare per km². Om man nu betänker, att polackerna före kriget hade en naturlig befolkningstillväxt av 2,9 % per år, på fyra år alltså c:a 10 %, skulle invånarantalet i generalguvernementet på naturligt sätt ha stigit från 18 milj. med 1,8 milj. till 19,8 milj. Det uppgår emellertid blott till 14,8 milj., d. v. s. förlusten blott i generalguvernementet utgör c:a 5 milj. Eftersom generalguvernementet utgör c:a 1/3 av hela Polen, kan man härav göra sig en föreställning om hur stora det polska folkets förluster komma att bli genom kriget.

att vara i stånd att bemästra de inre svårigheter, som komma att uppstå till följd av alltför stor tysk minoritet? Skulle inte Ryssland då ännu en gång kunna uppträda som de förtrycktas räddare och träffa ett nytt avtal med Tyskland om en ny delning av Polen? Varför existerar ännu i dag den tyska officerskommittéen i Ryssland, härden för en ny hotande tysk-rysk vänskaps- och militärallians?

Polen skulle på detta sätt dömas till en evig fiendskap med Tyskland, mot vars dragning åt öster det skulle vara tvunget att söka skydd hos sin mäktige slaviske broder, och det skulle aldrig kunna föra en självständig politik. Ryssland har under årens lopp icke visat någon förståelse för sin polske slaviske broder och heller aldrig motsatt sig den preussiska respektive den tyska dragningen åt öster; tvärtom har det genom de mot Polen riktade delningsfördragen med Preussen och med Hitler-Tyskland möjliggjort dragningen åt detta håll.

De demokratiska makterna acceptera tydligen, trots allt, Rysslands planer och ha ej kraft att, med hänvisning till Atlantdeklarationen, säga »nej». Den engelska regeringen beträder nu samma väg som Chamberlain-politiken före München. Den demokratiska opinionen ålägges att blunda för Atlantdeklarationens principer och tolka dessa så som det mäktiga Ryssland önskar. (En stark fraktion i underhuset har dock protesterat mot uppgörelsen med Sovjetryssland.)

Finns det ingen annan lösning? Rysslands realpolitiska mål är icke blott att driva en expansionspolitik utan även att få de anglosachsiska staternas hjälp vid det ofantliga återuppbyggnadsarbetet. Det lönar sig att offra för detta. Rysslands förlust av människoliv är oerhört stor; förlusten bland civilbefolkningen i de besatta områdena på grund av de apokalyptiska krafterna dock långt större än förlusten vid fronten i krigarnas led. Traktorfabrikerna, som förvandlats till tankfabriker, måste åter göras om till traktorfabriker. Ryssland kan självt bemästra alla svårigheter även utan främmande hjälp, men det skulle taga avsevärt mycket längre tid än med det anglosachsiska biståndet. Och Sovjets ansträngningar att höja sin befolknings levnadsstandard voro respektingivande. Måste man redan nu förklara kriget vara ideologiskt förlorat? Folkens historia har visat, att i den ojämna kampen mellan makt och idé, makten alltid segrar först, men sist alltid idén.